
<https://doi.org/10.31392/VAN-2025.53-54.21>
УДК 929:791.

**МИТЕЦЬ БОГДАН СТУПКА І ГЕНЕРАЛ ВАЛЕРІЙ ЗАЛУЖНИЙ.
ВПЛИВ ЕПОХИ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Коляда Ігор Анатолійович

доктор історичних наук,
професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: kolyada.i.a.1968@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

Семеній Богдан Андрійович

студент магістратури,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ,
e-mail: semeniy_03@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-8909-5504>

***Анотація.** Статтю присвячено проблемі порівняльного аналізу ролі історичної епохи та впливу соціокультурного середовища малої батьківщини на становлення особистості видатного українського актора театру і кіно Богдана Ступки та генерала Валерія Залужного. Особливу увагу зосереджено на характеристиці історичної епохи, в якій народилися і зростали Б. Ступка і В. Залужний, значенні локального середовища, малої батьківщини, у формуванні ціннісних орієнтирів і моделей поведінки особистості в умовах суспільних трансформацій. Показано, що воєнне дитинство Богдана Ступки, яке припало на роки Другої світової війни, зокрема нацистсько-радянської війни, та післявоєнних років, сприяло формуванню глибокого екзистенційного світосприйняття, яке згодом реалізувалося у творчості митця через психологізм і трагізм художніх образів. Натомість становлення Валерія Залужного відбувалося в умовах пізньорадянського та пострадянського суспільства, де соціокультурні традиції, військове середовище м. Звягеля сприяли розвитку дисциплінованості й моральної стійкості, що набули особливого значення у майбутньому. Отже, попри відмінність історичних умов і професійних сфер самореалізації, постаті українського митця Б. Ступки та генерала В. Залужного репрезентують універсальний механізм впливу історичної епохи і малої батьківщини на формування особистостей, які у майбутньому реалізують свій людський потенціал для служіння Україні.*

***Ключові слова:** митець Богдан Ступка, генерал Валерій Залужний, мала батьківщина, Звягельщина, містечко Куликів, «брежнєвський застій», Друга світова війна.*

Постановка проблеми. У сучасних гуманітарних студіях дедалі більшої актуальності набуває міждисциплінарний підхід до вивчення процесів формування особистості в контексті історичних зламів та соціокультурних трансформацій. Особливої уваги потребує аналіз впливу малої батьківщини як простору первинної соціалізації, де перетинаються родинне виховання, локальні традиції та виклики конкретної епохи. Водночас у науковому дискурсі недостатньо опрацьованим

залишається порівняльний аналіз становлення видатних особистостей різних сфер суспільної діяльності – культури та військової справи – крізь призму спільних і відмінних історичних умов. Постає Б. Ступки та генерала В. Залужного, сформованих різними епохами, але об'єднаних спільною українською соціокультурною матрицею, дає змогу окреслити механізми трансформації історичного досвіду в особистісні риси та моделі суспільного служіння, що й зумовлює актуальність та суспільну значимість досліджуваної проблеми.

Мета статті полягає у спробі здійснити порівняльний аналіз впливу історичної епохи та соціокультурного середовища малої батьківщини на формування особистості митця Богдана Ступки та генерала Валерія Залужного, а також розкриття спільних і відмінних чинників, які зумовили специфіку їхнього світогляду, ціннісних орієнтацій та моделей суспільного служіння в різних сферах – культурній та військовій.

Аналіз джерел та останні дослідження. Висвітленню постаті видатного митця українського театру і кіно Богдана Ступки присвячено праці історика-біографіста Богдана Ступки В. Мельниченка [Мельниченко, 2001], кінокритика С. Тримбача [Тримбач, 2022], М. Загребельного [Загребельний, 2018], статті українських театральних та кіножурналістів Л. Брюховецької [Брюховецька, 2005, 2020] та О. Вергеліса [Вергеліс, 2016], О. Палій [Палій, 2025], історика та критика театру Р. Коломієць [Коломієць, 2006], О. Сакви [Саква, 2020], які носять наративний характер і можуть також слугувати джерелом фактологічного матеріалу. Серед останніх наукових досліджень варто виділити: статтю Н. Гусакової, Т. Хвостової [Гусакова, Хвостова, 2022], в якій охарактеризовано особливості формування та становлення творчої особистості Б. Ступки крізь призму тенденцій розвитку українського театального мистецтва і визначено засади, здобутки виконавської майстерності митця; статтю І. Ленніка [Леннік, 2025], в якій аналіз історичної постаті Б. Ступки здійснено в контексті сімейного виховання, а також автором виокремлено питання, чи був вибір професії свого життя династичним вибором чи все ж це свідомий особистий нетиповий вибір, коли представник одного ремесла в межах своєї родини свідомо вибирає іншу лінію розвитку свого майбутнього, а також проаналізовано роль родинного оточення у формуванні та розвитку Б. Ступки, як театального діяча, актора різноманітних за жанром фільмів вітчизняного й іноземного виробництва, громадського діяча.

В українській історіографії відсутнє комплексне дослідження життєвого шляху та воєнної кар'єри Валерія Залужного. На сучасному етапі є окремі наукові студії, у яких висвітлюються деякі аспекти життєвого шляху, громадсько-політичної діяльності, військової кар'єри та участі у російсько-українській війні генерала В. Залужного. Серед них виділяємо статті таких західних експертів, як: Херсенхорн Д. та Маклірі П. [Херсенхорн, Маклірі, 2022]; Шустер С., Бергенгруен В. [Шустер, Бергенгруен, 2022], Хуршудян І. [Хуршудян, 2023].

Вітчизняна історіографія представлена доробком таких авторів, як: Двірна К., Семеній Б. [Двірна, Семеній, 2024], Домбровська О., Слободенюк О. [Домбровська, Слободенюк, 2022], Коляда І., Семеній Б. [Коляда, Семеній, 2024, 2024, 2024, 2024, 2024], Мазіна Н. [Мазіна, 2023], Лідницька Р. [Лідницька, 2010], Лебідь Н. [Лебідь, 2022], Радько Б. [Радько, 2022], Ровенчак О. [Ровенчак, 2023], Родак К. [Родак, 2022],

---

Сердюк О. [Сердюк, 2022], Тороп О., Хоменко С. [Тороп, Хоменко, 2023], Чириця І. [Чириця, 2023].

Виклад основного матеріалу. У кожній людині є взаємодія історії та її природи. Згідно з антропологією історія, історичне минуле виступає як внутрішній час людини, який вона реально переживає і, власне, визначає її екзистенційне буття, – слушно зазначає В. Кушерець. – У свою чергу, історичне минуле, яке розкладається на те, «що вже минуло», «накопичене минуле», «минуле в нинішньому», і яке визначає темпоральні зміни людини, багато в чому визначає її суть. Це не лише накопичений предметний світ (засоби виробництва, транспортні артерії тощо), попередній досвід, пізнання, протяжність існування у часі, а й уся структура діяльності, численні людські цінності, які виникли в минулому, але діють у сучасності. Це також уся когнітивна структура суспільства, що є водночас складовою людства загалом; продукти духовного та інтелектуального світів, до яких належать святині, наукові ідеї і проекти, теорії і смисли. у людину закладено не лише історичне, а й позаісторичне. Навіть на власному досвіді вона здатна відчувати інтуїцією долі, своє призначення у майбутньому. При осмисленні історії як цілісного людства утворюється так звана інтуїція доби. Саме вона є основою творчої здатності людини творити історію, що впливає з апіорного розуміння можливостей часу і переваг нового покоління [Кушерець, 2025].

Значимо важливими для становлення кожної особистості є соціально-культурне середовище дитинства та родинне виховання у ці роки. Від самого народження особистість піддається різноманітним впливам, які визначають її подальший розвиток і стануть основою для її формування. Вплив, який дитинство має на формування особистості, виявляється у багатьох аспектах життя людини. Соціально-культурне середовище та родинне виховання, яке забезпечується в дитинстві, визначають моральні, етичні та соціальні цінності, які стануть основою особистості. Свідомість, духовний світ особистості формується всім устроєм життя, певним соціальним середовищем, що діє в сукупності з вихованням.

Знаковими постатями історії України періоду становлення незалежної держави є видатний український актор театру і кіно, громадський та державний діяч, Герой України, народний артист України Богдан Сильвестрович Ступка та генерал ЗСУ, Головнокомандувач Збройних Сил України (2021-2024 рр.), Герой України Валерій Федорович Залужний. Народжені у різні епохи, сформовані у різних соціально-культурних середовищах та зі своїми моделями родинного виховання Б. Ступка і В. Залужний репрезентують приклади формування сильної особистості в умовах суспільних трансформацій, діяльність та громадянська позиція яких відіграла важливу роль у процесах державотворення в Україні.

У цьому контексті науково важливим є порівняльний аналіз початкового етапу становлення цих двох непересічних особистостей та чинників, що визначали етап їхнього становлення, зокрема, вплив історичної епохи з її культурною спадщиною та соціокультурного середовища малої батьківщини.

До числа базових засад формування особистості, які знаходяться в основі культури, належать уявлення про малу батьківщину. Поняття малої батьківщини відносять до розряду світоглядних універсалій культури. Це поняття представляє собою узагальнені уявлення про світ, людину і її місце в світі, яке формується у кожного індивіда в процесі засвоєння людиною певної системи знань, норм і

цінностей, прийнятих в суспільстві. Сучасні дослідники зазначають, що термін «мала батьківщина» співвідноситься з певними вартостями і типом моралі [Бортникова, 2013], при чому упродовж усього людського життя «мала батьківщина» залишається незмінною, особистою, наскрізь відображеною у пам'яті та свідомості/підсвідомості.

Мала батьківщина є елементом культурного простору, в межах якого особистість сприймає дійсність, оцінює її явища і об'єднує їх у своїй свідомості в єдине ціле. Відображення у свідомості особистості малої батьківщини, природи і культури рідного краю впливає на формування світоглядних універсальї культури, відбивається в пізнавальних процесах, формує її свідомість [Величко 2011, с. 88].

Галичина і Волинь – це два історичні західні регіони України, історичне минуле яких має спільні та відмінні сторінки. Галичина і Волинь надзвичайно багаті пам'ятками історії, культури, з цікавими звичаями та традиціями. Нині їх поєднує те, що це і малі батьківщини Б. Ступки і В. Залужного.

Богдан Ступка – уродженець Галицького краю. Галичина як окрема дійсність, манливе поняття. Галичина – земля із самобутнім і складним минулим, пограниччя і середовище різних культур та край з досвідом різних історичних регіонів, – слушно зазначає Ю. Прохасько. – Галичина: багата й суперечлива історія, позначена особливими, промовистими міфами. Це край із виразним сприйняттям себе і з характерними поглядами на нього, місце зародження, становлення і заникання численних історичних, культурних і побутових традицій. Це край, що породив радикально різні бачення свого минулого і кілька видів культурної пам'яті, місце антагоністичних національних проєктів і бачень політичного устрою – і переживання спільності. Це місце історичних драм і колективних травм багатьох етнічних спільнот і культурних утворень. Це об'єкт ідеалізувань і прославлянь. Топос переказів, тоpos ностальгії, тоpos літератури. Хай як уявляють, пригадують чи представляють Галичину, за цим стоять принаймні два спільні контексти: монархія Габсбургів та колишня багатокультурність – витвір багатьох етносів, мов і конфесій [Прохасько, 2013].

У галицькому містечку Куликіві, яке розташовано за 14 км на північ від Львова, за 12 км на південний схід від районного центру Жовква і за 3 км від залізничної станції Куликів, і народився майбутній актор Б. Ступк. На момент народження, 27 серпня 1941 р., м. Куликів у 1940-1959 рр. був районним центром, але втратив цей статус після укрупнення районів. Куликів входив до Жовківського, згодом Нестеровського району Львівської області. В часи Ступчиної молодості площа Нестеровського району складала майже 1,3 тисячі квадратних кілометрів, а населення – понад 110 тис. осіб. «Наш Куликів гарне маленьке містечко, славиться насамперед хорошими людьми, в ньому було чимало кушнірів, які шили кожухи. Здавна й донині вміють у нас готувати смачну ковбасу», – описував Ступкову малу батьківщину актор Національного академічного театру ім. І. Франка, Ступчин земляк – куликівчанин Євген Шах [Мельниченко, 2012, с. 12].

Містечко Куликів – досить давнє містечко зі своєю історією, ремісничими та культурно-духовними традиціями. Перша письмова згадка про Куликів датується 1399 роком (у Львові тоді про-живало більше п'яти тисяч жителів), коли архієпископ Якуб Скреп у Галичі видав акт про закріплення земельного наділу за куликівським косяолом. На початок ХХ ст. в містечку нараховувалося майже 4 тис. мешканців, з

них близько 2,5 тис. були українцями, 352 – поляками, 1067 – євреями, 3 – іншими. 63,7% населення називали себе греко-католиками, іудеїв у місті було 27,2%, а римо-католиків – 9% [Мельниченко, 2012, с. 12, 17]. «У селі з давніх пір жили українці, росіяни, євреї. Жили разом, працювали разом. Але кожен з них йшов помирати на своє кладовище. Такий звичай. Українці, вітаючись, знімали шапки, євреї шапок ніколи не знімали. Звичай... У християн був священник, у євреїв — ребе. Між іншим, розумні люди були, знали відповіді на всі запитання. А ще в селі був урядник. Як вам відомо, віра у всіх різна, а влада для всіх одна» (Монолог Богдана Ступки з вистави «Тев'є-Тевель» в Національному академічному драматичному театрі ім. Івана Франка) [Савчук, 2016].

Містечко Куликів не славилося ні своїми садами, ні лісами, ні галями, ні ставками, ні річкою, а запорошеними малозеленими вуличками, старими бідними хатами з маленькими клаптиками городів чи садків. Хати тулилися одна до одної, як і люди. Куликівці звикли спілкуватися в роботі і по цехах, і по садах, і в гендлю. Любили збиратися гуртами поговорити і повеселитися. Куликівець охочий був до доріг, але де б не був, вертався у своє закурене містечко. І боронь, Боже, щоб хтось про Куликів сказав щось погане. Про куликівців чомусь у Львові говорили з посмішкою. Не раз закидали голову догори і промовляли з іронічною усмішкою: «Куликівці? О, то мудралі!» А в народі ходило прислів'я, яке записав Іван Франко: «Куди Бог поїхав? - До Куликова»... [Мельниченко, 2012, с. 18].

Саме у такій хатині з маленьким клаптиком городу та садком з фруктовими деревами зростав малий Богдан. «Куликівська хата Ступок — в кінці тихої вулички Січових Стрільців. На тридцяти сотках — город і великий сад, де ростуть посаджені Сильвестром Дмитровичем порічки, сливи та яблуні ... Хатина була невелика: дві кімнати й кухня, але Ступкам вистачало... А який гарний сад у них був! Сильвестр Дмитрович дуже доглядав його. Кожне деревце він мазав, обрізав із нього сухі гілки. Не пам'ятаю, щоб біля дерев росли бур'яни, такого дядько Сильвестр не допустив би...» [Гутик, 2013].

Куликівці дуже гордяться тим, що в місті народилися такі відомі постаті, як географ Самсон Блюх, батько братів Богдана та Лева Лепких о. Сильвестр, батько відомого у світі співака, диригента та композитора Євгена-Ореста Садовського о. Іван, відомий український педагог, просвітянський і громадський діяч та письменник Степан Шах, педагог минулого Степан Татух, диригент та співак Павло Крупник (вуйко Богдана Ступки), українська письменниця, авторка збірки «Бузькове зілля» та чудових поезій про Куликів Агата Турчинська, Герой України, Народний артист України Богдан Ступка та багато інших [Мельниченко, 2012, с. 22].

Частиною Волинського краю є Звягельщина — край, де переплітаються кілька пластів української історії: від князівських укріплень і козацьких звитяг до інтелектуального світу Лесі Українки та суворої, але гартуючої атмосфери військових частин. Саме тут формувався характер і світогляд майбутнього Головнокомандувача ЗСУ генерала Валерія Залужного – громадянина - патріота, який став символом незламності українського війська у протистоянні агресії путінської Росії проти України.

Дитинство, школа, перші уявлення про професію – усе це пов'язано з простором міста Звягель, яке століттями жило ритмом військових кроків. Це ж місто пов'язано із іменами тих, про яких Великий Кобзар писав, що «несли свій Хрест у

безлюдний Сибір в ім'я людської свободи», – декабристами – людьми складної долі, для яких м. Звягель став осередком їхньої боротьби з російським самодержавством. Поєднання цих історичних епох створює унікальний контекст формування особистості генерала В. Залужного: від романтики козацької минувшини до суворого повсякдення радянських казарм, з якими були пов'язані роки служби та життя батька, від поетичності Лесі Українки «Лісової пісні» до сірих військових плаців. Уже, будучи генералом В. Залужний так говорив про місто свого дитинства та юності: «Новоград-Волинський можна сміливо назвати військовим містечком. Мабуть, протягом щонайменше кількох сторіч тут розквартирувалися військові. Обумовлено це тим, що місто лежало на важливому стратегічному напрямку зі Східної до Західної Європи... На той час там було чотири військових містечка: Зелені, Морське, Червоні та Леваневського... Навіть за мірками мого рідного міста район цей був дуже й дуже маленький та скромний, лежав фактично на околиці. Залізничний вокзал і був його околицею, прикритою смугами колій. Зі східного боку аж з Морського району тягнулася безперервна стіна військових частин. Мабуть, саме стукіт чобіт та гучні стройові пісні, що доносилися до наших вікон, і плекали в моїй дитячій душі мрію про військове майбутнє» [Залужний, 2024, с. 81, 210].

Ще одним своєрідним історичним маркером м. Звягеля є замок князів Острозьких. Він височів на скелястому березі Случі, був частиною оборонної системи Волині, пережив штурми й облоги. За часів Хмельниччини козаки взяли фортецю, зруйнували частину веж і кілька років контролювали її. Для юного Валерія ці місця були не просто руїнами – вони були джерелом уявної участі у козацьких битвах, першої внутрішньої романтики служіння українській землі.

Місто Звягель пов'язано не тільки з боротьбою козацтва за свою свободу, а із перебуванням у ньому декабристів – офіцерів-патріотів, які підняли повстання проти російського самодержавства, прагнучи свободи для усієї Слов'янщини.

Звягель – це не лише образи сірого військового повсякдення. Це ще й місто, де зберегається пам'ять про Лесю Українку, і місто, в якому юний В. Залужний пізнавав красу українського слова, опоетизовану казкову красу Поліського краю. Пам'ятник поетесі на центральній площі – традиційне місце освідчень, літературних читань Лесіної поезії та свят. Дитячий садок, школа, технікум – усюди звучало ім'я Л. Українки. Участь у конкурсах її поезії, читання віршів на сцені клубу залізничників, впізнавання художніх описів у реальних лісових місцинах – усе це формувало духовний світ хлопця. «Був свій клуб залізничників – невеликий і незграбний, але із залогом, де я, будучи дошкільням, виступав – читав віршики ... Вже школярем, коли вивчав твори Л. Українки, легко впізнавав змальовані в «Лісовій пісні» місця. Так, це були саме вони. Граційні, чарівливі, як у казці», – пригадує В. Залужний [Залужний, 2024, с. 49, 81].

Усе це – козаки, декабристи, поетеса Леся Українка, військові частини – створювало складний культурно-історичний простір, у якому формувалася світогляд В. Залужного.

Отже, формування ціннісного ставлення до малої батьківщини у Богдана Ступки та Валерія Залужного стало однією з умов формування їхньої етнопонаціональної самоідентифікації, що знаходилися у сфері інтелектуального і виховного впливу родин Ступок та Залужних.

Перші роки життя Богдана Ступки і Валерія Залужного – дві різні історичні епохи.

Майбутній народний артист України Б. Ступка прийшов у світ, коли на планеті вирував наймасштабніший збройний конфлікт в історії людства – Друга світова війна, участь в якій взяла 61 країна (80% населення Землі), воєнні дії відбувалися на територіях 40 з них. До військових формувань було мобілізовано 110 млн. осіб. Загальна кількість втрат становить близько 60 млн. чоловік, із них безпосередньо на фронтах загинули 27 млн. чол.

О 3:30 22 червня 1941 року Друга світова війна другою хвилею прийшла до Галичини. 30 червня 1941 р., у день коли у Львів увійшли нацистські війська, Організація українських націоналістів (революційна) під проводом Степана Бандери проголосила Акт відновлення Української Держави. «З Волі Всемогучого і Всемилоствивого Бога в Тройці Єдиного почалася Нова Епоха в житті Державної Соборної Самостійної України. Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну Подію. Повідомляючи Тебе, Український Народе, про таке вислухання наших благальних молитов, взиваю Тебе до вияву вдячності для Всевишнього, вірності для Його церкви і послуху для Влади. Воєнні часи вимагатимуть ще многих жертв, але діло, розпочате в ім'я Боже і з Божою благодаттю, буде доведено до успішного кінця. Жертви, яких конечно потреба для осягнення нашої цілі, полягатимуть передусім на послухному віддаванні справедливим Божим законам, спротивним розказам Влади. Український Нарід мусить історичній хвилі показати, що має досить почуття авторитету, солідарності і життєвої сили, щоб заслужити на таке положення серед народів Європи, в яким би міг розвинути усі Богом собі дані сили. Карністю, солідарністю, совісним сповненням обов'язків докажуть, що Ви дозрілі до Державного Життя. Побідоносну Німецьку Армію вітаємо як освободительку від ворога. Установленій владі віддаємо належний послух. Узнаємо Головою Красового Правління Західних Областей України Пана Ярослава Стецька. Від уряду ним покликаного до життя очікуємо мудрого справедливого проводу та заряджень, які узглядняли б потреби і добро всіх замешкуючих Наш Край громадян, без огляду на це, до якого віросповідання, народності і суспільної верстви належать. Бог нехай дасть усім нашим Провідникам святу Мудрість з Неба. Дано у Львові при Арх. Храмі Св. Юра І. VII. 1941 (-) + Андрей», – проголошував у своєму Пастирському посланні митриполит Андрей Шептицький з нагоди проголошення Української Держави [Шептицький, 1998, с. 516-517].

Але проголошена відновлена Українська Держава проіснувала лише 10 днів.

День народження Богдана Ступки був 67-м днем війни, яку згодом радянські історики називатимуть «Великою Вітчизняною». 27 серпня 1941 р. радянське інформбюро повідомляло, що червона армія вела запеклі бої на всьому фронті, особливо на Кінгісепському, Смоленському, Гомельському, Дніпропетровському й Одеському напрямках. З переговорів головнокомандувача військами Південно-Західного напрямку, маршала Радянського Союзу С. Будьонного (у присутності М. Хрущова) з членами Військової ради Південного фронту О. Запорожцем, Ф. Романовим, О. Антоновим про хід бойових дій Південного фронту 27 серпня 1941 р.: «Вночі на східний берег Дніпра противнику вдалося переправити ще один полк... Усі спроби контратакувати противника, на жаль, успіху не мали, хоча й

противник сьогодні просування ніякого не мав». У воєнному щоденнику начальника Генерального штабу вермахту Франца Гальдера 27 серпня записано: «Нічого суттєво нового. Становище на плацдармі біля Дніпропетровська і в районі Остера, північніше Києва, напружене. Наступ військ 2-ї армії та групи Гудеріана розвивається повільно» [Мельниченко, 2012, с. 26].

Коли у Сильвестра Дмитровича і Марії Григорівни народився син, м. Куликів уже місяць був під нацистами (містечко було окуповано 30 червня 1941 р.). У своїй пам'яті Б. Ступка не зафіксував, де народила його мати в рідній хаті чи в пологовому будинку. Виявилось, що ніхто цим у нього раніше не цікавився, а сам у батьків не питав: «Не знаю... Може, акушерка додому приходила...» [Мельниченко, 2012, с. 26].

Проте найяскравіший спогад про війну усе-таки Ступкова пам'ять залишила. Йому виповнилося 3 роки, коли радянські війська звільняли з-під нацистської окупації його рідний Куликів: «Містечко бомбардували, і ми-я, батько, дядько Павло (матері десь не було вдома) вискочили зі своєї хати за кілька хвилин перед тим, як у неї влучило. Ми доповзли до сусіднього двору і сховалися в якійсь невисокій господарській прибудові з солом'яною стріхою, і я бачив, як горить наша хата... Все пам'ятаю, наче це сталося сьогодні: лежимо ми припиншкі, коли раптом стріху нашої схованки прориває німецький чобіт і стає... батькові на спину! Я ж у цей страшний момент шепочу йому, ледь ворущачи губами: «Тату, тихо, тату, тихо...» Той жах тривав якусь секунду. Німець, очевидно, не встиг зрозуміти, що стояв на живому тілі, бо інакше полоснув би нас автоматною чергою. Не встиг, бо був убитий, тіло вивалилося назовні, чобіт зник» [Мельниченко, 2012, с. 27-28].

Перші дитячі роки Б. Ступки – це роки другого приходу радянської влади у західні регіони України, коли розгорнулося гостре протистояння між учасниками формувань УПА, ОУН, з одного боку, і радянськими силовими структурами – з іншого, яке супроводжувалося каральними акціями проти місцевого населення, обвинуваченого в «пособництві», «співчутті» повстанцям. Цей період, як і попередній довоєнний період, супроводжувався звичними репресіями щодо реальних й уявних опонентів комуністичної влади. Арешти, вбивства, конфіскації майна, масові депортації, запровадження системи заручництва далеко не повний перелік форм і методів репресивного тиску на місцеве населення. Основною метою репресій було створення сприятливих умов для «радянзації» краю, експлуатації його демографічного та природного потенціалів; насильне залучення населення до радянської системи господарювання; руйнація національних структур самозахисту, духовним осередком яких була Українська греко-католицька церква; максимальне звуження соціальної бази збройного опору, очолюваного ОУН-УПА; остаточне утвердження на місцях органів радянської влади. Лише упродовж 1946-1948 рр. у східні райони СРСР було депортовано майже 500 тис. західних українців.

Не оминув радянський терор і жителів містечка Куликів. «Після того як наша хата була розбомблена, батьки винайняли житло в центрі містечка. Наш двір був відгороджений парканом від подвір'я НКВС, на яке звозили і складали трупи полеглих під час облав і воєнних сутичок. Крізь щілини в паркані я бачив волосся, руки, вуха, носи мертвих і переймався невимовним жахом. Якщо ввечері мама посилала мене до хлівця біля паркану, скажімо, за решетом для борошна, то я стрілою мчав ті кілька метрів, зацікавлений від страху...», – згадував згодом Богдан Сильвестрович [Мельниченко, 2012, с. 27-28].

Отже, війна й перші післявоєнні куликівські роки були по-справжньому тяжкими для дитячої психіки й назавжди закарбувалися в пам'яті й підсвідомості майбутнього видатного актора Богдана Ступки. Після звільнення від нацистської окупації українці в його краях ще довго розбиралися між собою: одні про довжували воювати з радянською владою, насажуючи з лісу, інші змирилися з нею й хотіли спокійного життя та щоденної праці. Вийшло так, що, нічого ще не розуміючи, малий Богдан зіткнувся зі смертями вже в повоєнному житті.

Дитячі роки генерала В. Залужного припали на 70-ті рр. ХХ ст. – це епоха «брежневського застою». Починаючи з ХХІІІ з'їзду КПРС, правляча компартія, у своїй політичних деклараціях наголошувала, що «найвища мета суспільного виробництва за соціалізму – найбільш, повне забезпечення матеріальних та духовних потреб людей, що зростають». Це положення навіть було проголошене «основним економічним законом соціалізму», що й було зафіксовано в «брежневській конституції» (1977 р.). «Золота епоха» Л. Брежнєва у соціальної сфері була відзначена регулярною виплатою заробітної плати, пенсій, стипендій, щомісячними преміальними, безкоштовним медичним обслуговуванням, освітою (в школах впроваджено безкоштовне забезпечення підручниками учнів 1-5-х класів), дешевими товарами і послугами. Разом з тим, екстенсивний економічний розвиток Радянського Союзу та його складової частини – УРСР у 1970-80-ті рр. обумовив наростання кризових явищ у житті радянського суспільства, що безпосередньо впливало на життєвий рівень радянських громадян і відзначалося падінням купівельної спроможності карбованця; зростанням цін, нестачею (дефіцит) промислових товарів та високоякісних послуг. Населення, грошові надходження якого зростали, вже не хотіло купувати вітчизняні товари, якість і вибір яких були дуже далекими від вимог часу. Черги за престижними імпортними товарами сягали вже не годин, а днів. Значно зросли роздрібні ціни як на престижні товари (ювелірні вироби, кришталь, килими), так і на товари широкого попиту: меблі, хутрові вироби, шерсть, бензин, будматеріали, цитрусові, на комунальні послуги; десятилітніми були черги на отримання квартир, черги на купівлю авто, поросли травою довгобуди й посилилася корупція. Незважаючи на широко розрекламовані гігантські проекти-новобудови (як КАМАЗ, БАМ та ін.), розпочаті ще напередодні застою, та закупівлю за кордоном цілих заводів, основні виробничі фонди в цілому невпинно старіли. Відставання у продуктивності праці від країн Західної Європи та США (де повним ходом йшла науково-технічна революція) сягало кількох десятків відсотків (від рівня США) та з часом збільшувалося. Найвідсталішою галуззю народного господарства СРСР було сільське господарство, де безроздільно панувала колгоспно-радгоспна система. За період з 1970 до 1990 р. відставання СРСР у продуктивності праці у сільському господарстві збільшилося з 4-кратного до 10-кратного. Одними з найважливіших наслідків науково-технічної революції, що справді революціонізували всі технологічні процеси в усіх галузях, були різке розширення асортименту та збільшення обсягів виробництва новітніх конструкційних матеріалів, а також широке впровадження мікропроцесорних технологій та персональних комп'ютерів. Тут технічне відставання СРСР ставало дедалі безнадійнішим. Радянські підприємства ставали неконкурентоспроможними; на кінець періоду застою вони були нездатні навіть відтворювати закордонні зразки. Радянська економічна модель не сприяла інтенсифікації виробництва та впровадженню досягнень науково-

---

технічної революції через свою надмірну централізацію та жорсткість. Проте, як і раніше – ніхто не міг виїхати за кордон. Жорстко контролювалися і нав'язувалися суспільству ідеологічні погляди, а культуру і мистецтво мусили творити у відповідності до директив ЦК КПРС. Водночас, не стало тотальних «чисток» і масових розстрілів, послабилися репресії (але не щодо української еліти). Домінуючою оцінкою влади серед населення стала теза – «самі крадуть і нам дають». Близько 2/3 наукового потенціалу СРСР працювало на військово-промисловий комплекс (ВПК). Велика кількість оборонних підприємств військових гарнізонів була зосереджена в Україні [Соколов, 2019].

Висновки. Таким чином, порівняльний аналіз становлення особистостей Богдана Ступки та генерала Валерія Залужного засвідчує, що одними із визначальних чинників формування світогляду, системи цінностей і моделей поведінки цих непересічних особистостей новітньої історії України стали вплив історичної епохи та соціокультурне середовище малої батьківщини, які виконували роль акумуляції колективного досвіду та простору первинної соціалізації. Воєнне дитинство Богдана Ступки, позначене подіями Другої світової війни і післявоєнних років, які стали травматичними для особистості митця, сформувавши глибоке екзистенційне напруження, що згодом трансформувалося у психологічну глибину, трагізм і філософське осмислення людського буття в його мистецькій діяльності, тоді як становлення Валерія Залужного відбувалося в умовах пізньорадянського й пострадянського суспільства, де соціокультурні традиції малої батьківщини, Звягельщини, сприяли розвитку феномену особистості майбутнього генерала ЗСУ. Попри часову дистанцію, різні професії та відмінні форми самореалізації, постаті митця Б. Ступки і генерала В. Залужного репрезентують механізм впливу історичної епохи й соціокультурного середовища малої батьківщини на формування сильної, суспільно значущої особистості, яка реалізує свій духовний потенціал служінням Україні.

Список використаних джерел та літератури

Бортникова, А., 2013. Феномен «genius loci» у природному й культурному ландшафті малої батьківщини. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2013_13_4 (дата звернення : 29.11.2025).

Брюховецька, Л., 2005. Богдан Ступка: королі, гетьмани, генерали. *Кіно-Театр*, № 5 (61), 52-57. URL: http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=474 (дата звернення: 28.11.25).

Брюховецька, Л., 2020. «І воля моя, як ці гори, висока!» Фільму «Білий птах з чорною ознакою» – 50 років. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/16b619b7-88cb-4a7d-a4b2-c28a347005f6> (дата звернення: 26.11.2025).

Величко, З., 2011. До поняття «малої Батьківщини»: рецепція західноукраїнських публіцистів 20-30-х рр. XX ст. *Вісник Львівського ун-ту*, № 34, 87-93.

Вергеліс, О., 2016. Українська драма. Епізоди. Київ: Радуга.

Герун, В., Осередчук, О., 2015. Пам'яті Богдана Ступки. URL: <https://archive.lnu.edu.ua/pamyati-bohdanastupku/> (дата звернення: 26.11.2025).

Гутик, О., 2013. «Бодьо брав від життя усе, і віддав до останнього». URL: <https://wz.lviv.ua/statti/123531-bodo-brav-vid-zhyttia-use-i-viddav-do-ostannoho> (дата звернення: 29.11.2025).

Гусакова, Н., Хвостова, Т., 2022. Формування творчої особистості Богдана Ступки як майстра українського театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, (1), 201–206.

URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4177/Visnyk_NAKKKIM_1_2022_DOI-201-206.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 25.11.2025).

Двірна, К., Семеній, Б., 2024. «Головнокомандуючий Валерій Залужний – генерал, який вміє тримати удар». *«Борисенківські читання»: Збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції*. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, С. 199 - 201 URL:<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/47315> (дата звернення: 24.11.2025).

Домбровська, О., Слободенюк, О., 2022. «День ЗСУ: вчителі та однокласники Валерія Залужного розповіли, яким «Залізний генерал» був у шкільні роки». URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/332900-den-zsu-vciteli-ta-odnoklasniki-valeria-zaluznogo-rozprovili-akim-zaliznij-general-buv-u-skoli/> (дата звернення: 24.11.2025).

Загребельний, М., 2018. Богдан Ступка. Київ: Укрвидавполіграфія.

Залужний, В., 2024. «Моя війна»: Роман. Івано-Франківськ: Вавилонська бібліотека.

Коляда, І., Семеній, Б., 2024. «Батько, наш Залужний»: генерал В. Залужний – герой мемів. *«Борисенківські читання»: Збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції*. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 256-259. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/47315> (дата звернення: 25.11.2025).

Коляда, І., Семеній, Б., 2024. Командувач ЗСУ Валерій Залужний про поглиблення співпраці Україна – НАТО в умовах повномасштабної російської агресії. *Україна та світ в умовах російської збройної інтервенції (з 2014 р.)*. Київ, 227-229. URL: <https://nubip.edu.ua/structure/library> (дата звернення: 24.11.2025).

Коляда, І., Семеній, Б., 2024. «Мова мемів як вияв національної самоідентифікації молодшої генерації українців в умовах російсько-української війни 2014-2024 рр. (на прикладі мемів про генерала Валерія Залужного)». *Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Київ: Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 70-73. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46956> (дата звернення: 24.11.2025).

Коляда, І., Семеній, Б., 2024. Соціально-культурне та родинне середовище дитячих років майбутнього Головнокомандувача ЗСУ, генерала Валерія Залужного. *Сумські історико-краєзнавчі студії. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Суми, 31 жовтня 2024 р.)*. Суми: ФОП Цьома С., 82-90. URL: <https://history.sumy.ua/research/books/9913-sum.html> (дата звернення: 24.11.2025).

Коляда, І., Семеній, Б., 2024. Чернігівщина у житті та долі Головнокомандуючого ЗСУ генерала В. Залужного. *Матеріали міжрегіональної науково-практичної студентської онлайн-конференції «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (до 50-річчя історичної освіти на Миколаївщині) (25 жовтня 2024 р.)*. Миколаїв: МНУ імені В.О Сухомлинського, 195-198. URL: https://drive.google.com/file/d/1aReGDPDYfTnoqrK_XtlWD2aQU7q81pXp/view (дата звернення: 24.11.2025).

Коломієць, Р., 2006. Пристрасті за Богданом. Київ: Факт.

Кушерець, В. Історія в людині і людина в історії (смісловий аспект). URL: <https://www.znannya.org.ua/index.php/arkhiv/66-nauka-arkhiv/391-istoriya-v-lyudini-i-lyudina-v-istoriji-smislovij-aspekt> (дата звернення: 25.11.2025).

Лебідь, Н., 2022. Перший нерадянський головнокомандувач: 10 приводів захоплюватися Залужним. URL: <https://glavcom.ua/publications/pershiy-neradyanskiy-golovnokomanduvach-10-privodiv-zahoplyuvatisya-zaluzhnim-842575.html> (дата звернення: 24.11.2025).

Леннік, І., 2025. Становлення особистості Богдана ступки в дитячі та юнацькі роки: вплив родинного виховання. *Культурологічний альманах*, (2), 154–160. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/612/563> (дата звернення: 27.11.2025).

Лідницька, Р., 2010. Валерій Залужний: «Новоград-Волинський був колискою мрій і прагнень, Володимир-Волинський дав можливість втілити їх у життя...». URL: <https://web.archive.org/web/20180301224758/http://www.zvyagel.com.ua/?p=2802> (дата звернення: 26.11.2025).

Мазіна, Н., 2023. «Не буде Валери, то чи будемо всі ми?» У рідному місті Залужного за його здоров'я ставлять свічки. URL: <https://hromadske.ua/posts/ne-bude-valyeri-to-chi-budemo-vsi-mi-u-ridnomu-misti-zaluzhnogo-za-jogo-zdorovya-stavlyat-svichki> (дата звернення: 24.11.2025).

Мельниченко, В., 2012. Богдан Ступка. Біографія. М.: Домашня бібліотека.

Мельниченко, В., 2001. Богдан Ступка: (Штрихи до портрета). Київ: Знання України.

- Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали, 1899–1944, т. 2: Церква і суспільне питання, кн. 1: Пастирське вчення та діяльність, 1998. Львів: Місіонер.
- Палій, О., 2025. Львівські стежки Богдана Ступки. *Кіно-Театр*, № 2, 44-46.
- Прохасько, Ю., 2013. Можлива історія галицької літератури (I). URL: <https://zbruc.eu/node/15625> (дата звернення: 28.11.2025).
- Радько, Б., 2022. Валерій Залужний: біографія Залізного генерала із людським обличчям. URL: <https://chasdiy.org/politics/valerii-zaluzhnyi-biohrafia-zaliznoho-henerala-iz-liudskym-oblychchiam.html> (дата звернення: 24.11.2025).
- Ровенчак, О., 2023. Правда – це один із найточніших різновидів зброї. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/pravda-tse-odin-iz-naytochnishih-riznovidiv-zbroyi/> (дата звернення: 25.11.2025).
- Родак, К., 2022. «Залізний генерал». Хто такий Валерій Залужний і чому ним усі захоплюються. URL: https://zahid.net/zalizniy_general_n1542092 (дата звернення: 24.11.2025).
- Савчук, Б., 2016. Київ аплодує Куликову! URL: <https://vzhovkvi.com/kultura/kiiev-aplodiruet-kulikovu.html> (дата звернення: 27.11.2025).
- Саква, О., 2020. Людина гри. Портрет Богдана Ступки. *Кіно-театр*, (3), 29–32.
- Сердюк, О., 2022. Український Бонапарт, чи реінкарнований Сірко. URL: <https://www.museum-ukraine.info/?p=14416> (дата звернення: 29.11.2025).
- Соколов М. 55 років тому Леонід Брежнев очолив СРСР. Чому «епоха застою» продовжується в епоху Путіна? 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29982815.html> (дата звернення 24.11.25).
- Тороп, О., Хоменко, С., 2023. «Перший після Бога, в хорошому сенсі». Як генерал Залужний став тим, ким він є. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cmm0znq3ml5o> (дата звернення: 02.08.2025).
- Тримбач, С., 2022. Богдан Ступка. Метаморфози. Київ: Дух і літера.
- Херсенхорн, Д., М., Маклірі, П., 2022. Український «залізний генерал» – герой, але не зірка URL: <https://www.politico.com/news/2022/04/08/ukraines-iron-general-zaluzhnyy-00023901> (дата звернення: 24.11.2025).
- Хуршудян, І., 2023. Щоб перемогти Росію, верховний командир України наполягає на його умовах. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/14/ukraine-military-valery-zaluzhny-russia/> (дата звернення: 26.11.2025).
- Чириця, І., 2023. «Залізний генерал» зі Звягеля. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3751505-zaliznij-general-zi-zvagela.html> (дата звернення: 25.11.2025).
- Шустер, С., Бергенгрюен, В., 2022. Всередині українського контрудару, який переломив хід війни. URL: <https://cbn.com.ua/articles/2022-09-27-zaluzhnyj-vseredyni-ukrayinskogo-kontrudaru-yakuj-perelomu-v-hid-vijny> (дата звернення: 25.11.2025).

References

- Bortnykova, A., 2013. Fenomen «genius loci» u pryrodnomu y kul'turnomu landshafti maloi bat'kivshchyny [Phenomenon of «genius loci» in the natural and cultural landscape of the small homeland]. *Natsional'na biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernads'koho*. [in Ukrainian] URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2013_13_4 (date accessed: 29.11.2025).
- Bryukhovetska, L., 2005. Bohdan Stupka: koroli, het'many, heneraly... [Bohdan Stupka: kings, hetmans, generals...] / Larisa Bryukhovetska // *Kino-Teatr*, № 5 (61), pp. 52–57. [in Ukrainian] URL: http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=474 (date accessed: 28.11.2025).
- Bryukhovetska, L., 2020. «I volia moja, yak tsi hory, vysoka!» Fil'm «Bilyi ptakh z chornoio oznakoiu» – 50 rokiv [«And my will, like these mountains, is high!» Film «White Bird with a Black Mark» – 50 years]. [in Ukrainian] URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/16b619b7-88cb-4a7d-a4b2-c28a347005f6> (date accessed: 26.11.2025).
- Chyrytsia, I., 2023. «Zaliznyi heneral» zi Zvyahyla [«Iron General» from Zvyagel]. [in Ukrainian] URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3751505-zaliznij-general-zi-zvagela.html> (date accessed: 25.11.2025).
- Dombrovska, O., Slobodyanyuk, O., 2022. «Den' ZSU: vchyteli ta odnoklasnyky Valeriia Zaluzhnoho rozpovily, yakym «Zaliznyi heneral» був u shkoli» [«Armed Forces Day: teachers and classmates of Valeriy Zaluzhny talked about how the 'Iron General' was in school years»]. [in Ukrainian]

URL: <https://susplne.media/zhytomyr/332900-den-zsu-vciteli-ta-odnoklasniki-valeria-zaluznogo-rozpovili-akim-zaluznij-general-buv-u-skoli/> (date accessed: 24.11.2025).

Dvirna, K., Semeni, B., 2024. «Holovnokomanduiuchy Valerii Zaluzhnyi – heneral, yakyi vmie trymaty udar» [«Commander-in-Chief Valeriy Zaluzhny – a general who can take the hit»]. *«Borysenkivski chytannia»: Zbirnyk tez II Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii*, pp. 199–201. [in Ukrainian] URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/47315> (date accessed: 24.11.2025).

Hersenkorn, D. M., Makliri, P., 2022. Ukrains'kyi «zaluznyi heneral» – heroi, ale ne zirka [Ukrainian «Iron General» – a hero but not a star]. [in Ukrainian] URL: <https://www.politico.com/news/2022/04/08/ukraines-iron-general-zaluzhnyy-00023901> (date accessed: 24.11.2025).

Herun, V., Oserezhchuk, O., 2015. Pamiati Bohdana Stupky [In memory of Bohdan Stupka]. [in Ukrainian] URL: <https://archive.lnu.edu.ua/pamyati-bohdanastupky/> (date accessed: 26.11.2025).

Husakova, N., Khvostova, T., 2022. Formuvannia tvorchoi osobystosti Bohdana Stupky yak maistra Ukrains'koho teatru [Formation of the creative personality of Bohdan Stupka as a master of Ukrainian theater]. *Visnyk Natsional'noi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, (1), pp. 201–206. [in Ukrainian] URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4177/Visnyk_NAKKKIM_1_2022_DOI-201-206.pdf?sequence=1&isAllowed=y (date accessed: 25.11.2025).

Hutyk, O., 2013. «Bod'yo brav vid zhyttia use, i viddav do ostannoho» [«Bod'yo took everything from life and gave until the last»]. [in Ukrainian] URL: <https://wz.lviv.ua/statti/123531-bodo-brav-vid-zhyttia-use-i-viddav-do-ostannoho> (date accessed: 29.11.2025).

Khurshudyan, I., 2023. Shchob peremoh-ty Rosiiu, verkhovnyi komandyr Ukrainy napoliahaie na ioho umovakh [To defeat Russia, the supreme commander insists on his terms]. [in Ukrainian] URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/07/14/ukraine-military-valery-zaluzhny-russia/> (date accessed: 26.11.2025).

Koliada, I., Semeni, B., 2024a. ««Bat'ko, nash Zaluzhnyi»: heneral V. Zaluzhnyi – heroi memiv» [«Father, our Zaluzhny»: General V. Zaluzhny – a hero of memes]. *«Borysenkivski chytannia»: Zbirnyk tez II Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii*, pp. 256–259. [in Ukrainian] URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/47315> (date accessed: 25.11.2025).

Koliada, I., Semeni, B., 2024b. «Komanduvach ZSU Valerii Zaluzhnyi pro pohlyblennia spivpratsi Ukraina – NATO v umovakh povnomashtabnoi rosiiskoi ahresii» [Commander of the Armed Forces of Ukraine Valeriy Zaluzhny on deepening Ukraine–NATO cooperation]. *Ukraina ta svit v umovakh rosiiskoi zbroinoi interventsii (z 2014 r.)*, pp. 227–229. [in Ukrainian] URL: <https://nubip.edu.ua/structure/library> (date accessed: 24.11.2025).

Koliada, I., Semeni, B., 2024c. «Mova memiv yak viiv natsionalnoi samoidentyfikatsii molodoi generatsii ukrainsiv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2024 rr. (napri-kladi memiv pro henera-la Valerii Zaluzhnoho)» [Meme language as a manifestation of national self-identification of the young generation of Ukrainians (on the example of memes about General Valeriy Zaluzhny)]. *Ukrains'ka mova vchora, siohodni, zavtra v Ukraini i sviti*, pp. 70–73. [in Ukrainian] URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46956> (date accessed: 24.11.2025).

Koliada, I., Semeni, B., 2024d. «Sotsial'no-kul'ture ta rodynne seredovyshche dytyachykh rokiv maibutnoho Holovnokomanduiuchoho ZSU, henera-la Valerii Zaluzhnoho» [Socio-cultural and family environment of childhood of the future Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, General Valeriy Zaluzhny]. *Sums'ki istoryko-kraye-znavchi studii*, pp. 82–90. [in Ukrainian] URL: <https://history.sumy.ua/research/books/9913-sum.html> (date accessed: 24.11.2025).

Koliada, I., Semeni, B., 2024e. «Chernihivshchyna u zhytti ta doli Holovnokomanduiuchoho ZSU henera-la V. Zaluzhnoho» [Chernihiv region in the life and fate of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine General V. Zaluzhny]. *Materials of the Interregional Scientific and Practical Student Online Conference*, pp. 195–198. [in Ukrainian] URL: https://drive.google.com/file/d/1aReGDPDYftNoqrK_XtlWD2aQU7q81pXp/view (date accessed: 24.11.2025).

Kolomiyets, R., 2006. Pristrasti za Bohdanom [Passions for Bohdan]. Kyiv: Fakt. [in Ukrainian]

Kusherec, V., n.d. Istoriiia v liudyni i liudyna v istorii (smyslovyi aspekt) [History in a person and a person in history (semantic aspect)]. [in Ukrainian] URL: <https://www.znannya.org.ua/index.php/arkhiv/66-nauka-arkhiv/391-istoriya-v-lyudini-i-lyudyna-v-istoriji-smislovij-aspekt> (date accessed: 25.11.2025).

Lebid, N., 2022. «Pershyi neradyans'kyi holovnokomanduvach: 10 pryvodyv zakhopliuvaty sia Zaluzhnyim» [First non-Soviet Commander-in-Chief: 10 reasons to admire Zaluzhny]. [in Ukrainian] URL: <https://glavcom.ua/publications/pershiy-neradyanskiy-golovnokomanduvach-10-privodiv-zahoplyuvatisya-zaluzhnyim-842575.html> (date accessed: 24.11.2025).

Lennik, I., 2025. Stanovlennia osobystosti Bohdana Stupky v dytyachi ta iunats'ki roky: vplyv rodynnoho vykhovannia [Formation of Bohdan Stupka's personality in childhood and adolescence: influence of family upbringing]. *Kul'turolohichnyi almanakh*, (2), pp. 154–160. [in Ukrainian] URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/612/563> (date accessed: 27.11.2025).

Lidnytska, R., 2010. Valerii Zaluzhnyi: «Novograd-Volynskiyi buv kalychkoyu mriyi i prahnen', Volodymyr-Volynskiyi dav mozhlyvist' vitylyty yikh u zhyttia...» [Valeriy Zaluzhny: «Novograd-Volynskiyi was the cradle of dreams and aspirations...»]. [in Ukrainian] URL: <https://web.archive.org/web/20180301224758/http://www.zvyagel.com.ua/?p=2802> (date accessed: 26.11.2025).

Mazina, N., 2023. «Ne bude Valery, to chy budemo vsi my?» U ridnomu misti Zaluzhnoho za ioho zdorovia staviat svichky [«If Valera is not there, will we all be?» In the native city of Zaluzhny, candles are lit for his health]. [in Ukrainian] URL: <https://hromadske.ua/posts/ne-bude-valyeri-to-chi-budemo-vsi-mi-u-ridnomu-misti-zaluzhnogo-za-jogo-zdorovya-stavlyat-svichki> (date accessed: 24.11.2025).

Melnychenko, V., 2001. Bohdan Stupka: (Shtrykhy do portreta) [Bohdan Stupka: (Sketches of a portrait)]. Kyiv: Znannya Ukrainy. [in Ukrainian]

Melnychenko, V., 2012. Bohdan Stupka. Biografiia [Bohdan Stupka. Biography]. Moscow: Domashnya Biblioteka, 832 p. [in Ukrainian]

Metropolitan Andrey Sheptytsky, 1998. Zhyttia i diial'nist'. Dokumenty i materialy, 1899–1944, t. 2: Tserkva i suspil'ne pytannia, kn. 1: Pastyrs'ke vchen-nia ta diial'nist' [Life and Activity. Documents and Materials, 1899–1944, vol. 2: Church and Social Issues, book 1: Pastoral Teaching and Activity]. Lviv: Misioner, 572 p. [in Ukrainian]

Paliy, O., 2025. L'vivski stezhky Bohdana Stupky [Lviv Paths of Bohdan Stupka]. *Kino-Teatr*, No. 2, pp. 44–46. [in Ukrainian]

Prokhasko, Y., 2013. Mozhlyva istoriia Halychskoi literatury (I) [Possible history of Galician literature (I)]. [in Ukrainian] URL: <https://zbruc.eu/node/15625> (date accessed: 28.11.2025).

Radko, B., 2022. Valerii Zaluzhnyi: biografiia Zaluzhnoho henerala iz liudskym oblychchiam [Valeriy Zaluzhny: biography of the Iron General with a human face]. [in Ukrainian] URL: <https://chasdiy.org/politics/valerii-zaluzhnyi-biografiia-zaluzhnoho-henerala-iz-liudskym-oblychchiam.html> (date accessed: 24.11.2025).

Rodak, K., 2022. «Zaluznyi heneral». Khto takyi Valerii Zaluzhnyi i chomu nym vsi zakhopluiut'sia [«Iron General». Who is Valeriy Zaluzhny and why is everyone admiring him]. [in Ukrainian] URL: https://zaxid.net/zaluzniy_general_n1542092 (date accessed: 24.11.2025).

Rovenchak, O., 2023. Pravda – tse odyn iz naitochnishykh riznovydiv zbroi [Truth is one of the most precise types of weapons]. [in Ukrainian] URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/pravda-tse-odin-iz-naytochnishykh-riznovydiv-zbroi/> (date accessed: 25.11.2025).

Sakva, O., 2020. Liudyna hry. Portret Bohdana Stupky [Game person. Portrait of Bohdan Stupka]. *Kino-Teatr*, (3), pp. 29–32. [in Ukrainian]

Savchuk, B., 2016. Kyiv aplodiue Kulykovu! [Kyiv applauds Kulykova!]. [in Ukrainian] URL: <https://vzhovkvi.com/kultura/kiev-aplodiuet-kulikovu.html> (date accessed: 27.11.2025).

Serdyuk, O., 2022. Ukrains'kyi Bonapart, chy reinkarnovanyi Sirko [Ukrainian Bonaparte or reincarnated Sirko]. [in Ukrainian] URL: <https://www.museum-ukraine.info/?p=14416> (date accessed: 29.11.2025).

Shuster, S., Bergengruen, V., 2022. Inside the Ukrainian counteroffensive that changed the course of the war. [in Ukrainian] URL: <https://cbn.com.ua/articles/2022-09-27-zaluzhnyj-vseredyni-ukrayinskogo-kontrudaru-yakyj-perelomyv-hid-vijny> (date accessed: 25.11.2025).

Sokolov M., 2019. 55 rokiv tomu Leonid Brezhnev ocholyv SRSR. Chomu «epokha zastoiu» prodovzhuietsia v epokhu Putina? [55 years ago Leonid Brezhnev headed the USSR. Why the «era of stagnation» continues in Putin's era]. [in Ukrainian] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29982815.html> (date accessed: 24.11.2025).

Torop, O., Khomenko, S., 2023. Pershyi pislia Boha, v khoroshomu sensi. Yak heneral Zaluzhnyi stav tym, kym vin ye [«First after God, in a good sense». How General Zaluzhny became who he is]. [in Ukrainian] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cmm0znq3ml5o> (date accessed: 02.08.2025).

Trymbach, S., 2022. Bohdan Stupka. Metamorfozy [Bohdan Stupka. Metamorphoses]. Kyiv: Dukh i Lit. (in Ukrainian)

Velychko, Z., 2011. Do poniattia «maloi Bat'kivshchyny»: retseptsia zakhidnoukrains'kykh publitsystiv 20-30-kh rr. XX st. [On the concept of «small homeland»: reception of Western Ukrainian publicists of the 1920s–1930s]. *Visnyk L'vivs'koho un-tu*, № 34, pp. 87–93. [in Ukrainian]

Vergelis, O., 2016. Ukrains'ka drama. Epizody [Ukrainian Drama. Episodes]. Kyiv: Raduga. [in Ukrainian]

Zahrebelny, M., 2018. Bohdan Stupka [Bohdan Stupka]. Kyiv: Ukrvydavpoligrafiya, 118 p. [in Ukrainian]

Zaluzhny, V., 2024. «Moia viina»: Roman [«My War»: Novel]. Ivano-Frankivsk: Vavilonska Biblioteka, 260 p. [in Ukrainian]

ARTIST BOHDAN STUPKA AND GENERAL VALERII ZALUZHNYI. THE INFLUENCE OF THE EPOCH AND SOCIAL-CULTURAL ENVIRONMENT OF THE SMALL HOMELAND ON THE FORMATION OF PERSONALITY: A COMPARATIVE ASPECT

Ihor Koliada

Doctor of Historical Sciences,

Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines,
Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Bohdan Semeni

Student,

Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The article is devoted to the problem of comparative analysis of the role of the historical epoch and the influence of the socio-cultural environment of the small homeland on the formation of the personality of the outstanding Ukrainian theater and film actor Bohdan Stupka and General Valerii Zaluzhnyi. Particular attention is focused on the characteristics of the historical epoch in which B. Stupka and V. Zaluzhnyi were born and grew up, the importance of the local environment, the small homeland, in the formation of value orientations and models of behavior of a person in the conditions of social transformations. It is shown that the wartime childhood of Bohdan Stupka during the years of the Second World War, in particular the Nazi-Soviet war, and the post-war years, contributed to the formation of a deep existential worldview, which was later realized in the artist's creativity through the psychologism and tragedy of fictional characters. Instead, the personal growth of Valerii Zaluzhnyi took place in the conditions of the late Soviet and post-Soviet society, where socio-cultural traditions and the military environment of the city of Zvyagel contributed to the development of discipline and moral stability, which gained special importance in the future. So, despite the difference in historical conditions and professional spheres of self-realization, the figures of Ukrainian artist B. Stupka and General V. Zaluzhnyi represent the universal mechanism of influence of a historical epoch and a small homeland on the formation of personalities who will realize their human potential in the future to serve Ukraine.*

Key words: *artist Bohdan Stupka, general Valerii Zaluzhnyi, a small homeland, Zviahelskyi Region, the town of Kulykiv, «Brezhnevian stagnation», World War II.*

***